

OD REDAKTORÓW

Idées sur le roman de Madame de Lafayette au Marquis de Sade – zbiór studiów o francuskiej powieści XVII i XVIII w., opublikowany w roku 1979, w trzecią rocznicę śmierci Jeana Fabre’a, odzwierciedla oryginalność myśli autora, profesora Sorbony, a w latach przed II wojną światową wykładowcy i wicedyrektora Instytutu Francuskiego w Warszawie, w której spędził jedenaście lat. Jean Fabre wydaną w 1952 roku rozprawę o królu Stanisławie Augustie i Europie wieku światła dedykował swym polskim „studentom, kolegom i przyjaciółom, poległym w okresie wielkiej próby (1939–1945)”. Jego powojenna droga akademicka wyraźnie świadczy o tym, że Polskę zachował w jak najlepszej pamięci i systematycznie dbał zarówno o obecność polskich tematów w badaniach prowadzonych we Francji, jak i o wspieranie polskich uczonych. Znaczna część powstających wówczas studiów Profesora i pisanych pod jego opieką prac dotyczyła kwestii polskich, wielokrotnie rzucając na nie nowe, odkrywcze światło.

Z perspektywy lat coraz mocniej ujawnia się oryginalność i znaczenie myśli Fabre’a, przede wszystkim w myśleniu o XVIII stuleciu i jego antecedencjach. Jednak dopiero spojrzenie na teksty Profesora pozwala w pełni zobaczyć, ile jego propozycji funkcjonuje do dziś jako ogólnie akceptowane rozwiązania, a przede wszystkim – poznać jego sposób ujmowania osiemnastowiecznej problematyki literackiej, naznaczony roztropnością spojrzenia, wnikliwością czytania i funkcjonalnością erudycji. Wszystkie te cechy można bez trudu dostrzec w Jego ostatniej książce, podkreślny przy tym, nie komponowanej przez Fabre’a,

lecz złożonej z pozostawionych przez niego studiów i szkiców, składających się na znakomitą monografię z dziejów wczesnonowożytnej powieści.

Idées sur le roman de Madame de Lafayette au Marquis de Sade to ostatnie dzieło Fabre'a nieprzetłumaczone na polski (poza monografią Andre Chéniera z połowy lat pięćdziesiątych, w swoim czasie ważną, dziś już nieaktualną). Przekładu dokonali polscy romaniści, specjaliści w zakresie literatury francuskiej XVII i XVIII w. Podkreślić należy, że na polskim rynku wydawniczym nie ma podobnego ujęcia prezentującego szeroką panoramę arcydzieł francuskiej prozy XVII i XVIII wieku, opartą na pogłębionych badaniach literaturoznawczych i historycznych wpisanych w zindywidualizowaną wizję jednego z najwybitniejszych znawców literatury i historii Francji tej epoki¹.

Prezentowany tom imponuje rozpiętością tematyczną, erudycją i swadą autora operującego z – zabójczą dla tłumacza – dezynwolturą najbardziej wyszukаныmi figurami retorycznymi, aby dać nam poznać, w bogactwie barw i odcieni, jak powiedziałby Boy, przemiany i osobliwości francuskiej powieści. Składają się nań studium o *Księżnej de Clèves* pani de Lafayette i analiza dwóch powieści bliźniaczych Marivaux, *Życia Marianny* i *Kariery wieśniaka*, wątki powieści grozy (*roman noir*) od ks. Prévosta po markiza de Sade, fantastyka w wydaniu Cazotte'a i Jana Potockiego, symbolika i moralne paradoksy *Kubusia Fatalisty* Diderota oraz ironia Laclosa w *Niebezpiecznych związkach*. To specyficzne francuskie dziedzictwo zostało barwnie ukazane przez Fabre'a – erudyte, który pod eseistycznym stylem skrywał dyscyplinę i wyobraźnię pozwalającą na stawianie pytań i udzielanie odpowiedzi wciąż ważnych w refleksji nad europejską formacją intelektualną i literacką XVII i XVIII stulecia.

¹ Ukazał się niedawno wybór francuskich nowel z XVII i XVIII w. w przekładzie i w opracowaniu Barbary Marczuk z Uniwersytetu Jagiellońskiego, który można potraktować jako swego rodzaju dopełnienie niniejszego wydania studiów Jeana Fabre'a: *W kregu Księżnej de Clèves. Wybór francuskich nowel epoki klasycyzmu*, Universitas, Kraków 2024.

Nie odzwierciedlają one oczywiście współczesnego stanu badań nad francuskim „długim wiekiem osiemnastym” czy nad klasycyzmem i oświeceniem w XVII i XVIII wieku – by posłużyć się inną perspektywą. Pozwalają natomiast odtworzyć etapy indywidualnej i zbiorowej ewolucji myśli historyczno-literackiej o powieści we Francji w latach sześćdziesiątych i do połowy lat siedemdziesiątych XX wieku.

Właśnie – tylko do połowy lat siedemdziesiątych, bo to w sierpniu 1975 roku przypadek przerwał nowy twórczy okres w życiu Jeana Fabre’a, już po jego przejściu na emeryturę. O tym, ale jeszcze bardziej o radości życia, jaką obdzielał ów badacz literatury z pasją, przyjaciel Polski i Polaków, polskiej historii i kultury, mówią wspomnienia, od których pragniemy rozpocząć tom, wydany w pięćdziesiątą rocznicę tragicznej śmierci Profesora w Murat-sur-Vèbre. Polscy przyjaciele, lub ich uczniowie, pamiętali o poprzednich rocznicach: prof. Krystyna Kasprzyk doprowadziła w 1995 roku do wydania polskiego przekładu studiów *Od oświecenia do romantyzmu. Studia i szkice z literatury i kultury polskiej*. W roku 2015 w Stacji Naukowej PAN w Paryżu przy 74 rue Lauriston z inicjatywy prof. Macieja Foryckiego odbył się wieczór wspomnień pamięci Jeana Fabre’a. Wspominali wówczas Profesora, ze strony francuskiej, Jego dawni studenci i doktoranci, których teksty – powstałe wtedy lub wcześniej – zamieszczamy w części wstępnej: Jean Ehrard z żoną Antoinette, zmarłą niecały rok później, Michel Delon, niedoszły doktorant, a wreszcie syn Profesora, zmarły w grudniu 2024 roku prof. Rémi Fabre, który całym sercem i osobistymi interwencjami u francuskiego wydawcy wspierał działania zmierzające do publikacji niniejszego tomu. Także Jego pamięci chcielibyśmy więc dedykować tę książkę. Wspomnienia z września 2015 roku ukazały się w poznańskim periodyku historycznym „Czas Przeszły” z 2016 roku.

Minęło kolejnych dziesięć lat. To już pół wieku... Zwróciliśmy się z apelem do polskich romanistów, specjalistów od obu epok i pisarzy, którymi zajmował się Jean Fabre, aby dokonać przekładu ostatniego tomu studiów Profesora. Dzięki temu zbiorowemu wysiłkowi spod prasy drukarskiej wychodzą *Rozważania*

o powieści, które teraz dotrą do polskich czytelników, nie tylko badaczy XVIII stulecia, ale do wszystkich zainteresowanych wielką literaturą francuskiego klasycyzmu i oświecenia. Bardzo serdecznie pragniemy w tym miejscu podziękować współpracującym z nami przy pracy nad przekładami do tego tomu Koleżankom i Kolegom: Reginie Bochenek-Franczakowej, Marzenie Chrobak, Agnieszce Jakuboszczak, Monice Kuleszy, Barbarze Marczuk-Szwed, Mai Pawłowskiej, Elżbiecie Skibińskiej, Małgorzacie Sokołowicz, Michałowi Bajerowi, Pawłowi Matyaszewskiemu, Łukaszowi Szkopińskiemu, Tomaszowi Wysłobockiemu. Wiemy dobrze, jak trudnym wyzwaniem jest przekład prozy Fabre'a, zwłaszcza gdy pragnie się oddać cały kunszt słowa uczonego, jaki posiadał przedwojenny absolwent paryskiej École normale supérieure przy rue d'Ulm, wspaniałej szkoły, którą ukończyło wielu wybitnych badaczy literatury francuskiej.

Jean Fabre to także komandor Orderu Polonia Restituta i członek zagraniczny PAN. Od 1959 roku stał na czele Comité universitaire français de coopération avec la Pologne; od 1962 roku współprzewodniczył Association France-Pologne, współtworząc jej czasopismo „France-Pologne”, bo też nader istotnym okresem w życiu Profesora było kilkanaście lat spędzonych w przedwojennej Warszawie, od 1929 roku jako docent, potem profesor Uniwersytetu Warszawskiego. Zbierał w polskich archiwach materiały do doktoratu, których część przepadła potem w zawierusze wojennej. Jego troskę o odbudowanie polskiej romanistyki i polonistyki, polskiej historii, okaleczonych stratami wojennymi, oraz o utrzymanie wymiany naukowej między Paryżem i Warszawą, pomimo żelaznej kurtyny, ilustrują opowieści prof. Krystyny Kasprzyk i prof. Ewy Rzadkowskiej z Uniwersytetu Warszawskiego. O troskliwości Jeana Fabre'a w roli opiekuna naukowego polskiego stypendysty w Paryżu początków lat sześćdziesiątych XX wieku pisał Mieczysław Klimowicz we *Wspomnieniach z czasów zamętu* (Wrocław 2005), gdzie przywołuje także pomoc udzieloną mu przez Profesora w organizacji konferencji w 1974 roku, szczególnie ważnej – jak się później okazało – dla rozwoju polonistycznych badań nad wiekiem oświeconym. Do wspomnień o Profesorze

dodajemy też – dzięki pośrednictwu Marthe Molinari – szkic prof. Claude’a Lauriola, ostatniego, osieroconego doktoranta Jeana Fabre’a.

Na zakończenie chcielibyśmy podziękować wszystkim osobom i instytucjom, które poparły i wsparły pomysł polskiego wydania *Idées sur le roman de Madame de Lafayette au Marquis de Sade*. Przede wszystkim składamy podziękowania członkom rodziny Jeana Fabre’a: nieobecnemu już wśród nas Rémiemu Fabre’owi oraz wnuczce Profesora, dr Juliette Fabre z Uniwersytetu Côte d’Azur w Nicei. Dziękujemy Władzom Rektorskim UW za sfinansowanie wydania, a Wydawnictwu UW – a w szczególności pani Redaktor Annie Raiter-Rosińskiej i panu Dyrektorowi Szymonowi Morawskiemu – za starania o uzyskanie praw wydawniczych, zaś pani Redaktor Patrycji Szwedo-Kielczewskiej z zespołem za przygotowanie tomu. Dziękujemy Recenzentom, prof. Annie Grześkowiak-Krwawicz i prof. Tomaszowi Swobodzie, za lekturę pierwszej wersji tomu i liczne uwagi, które utwierdziły nas w przeświadczeniu o ważności tej książki i pozwoliły w wielu miejscach ją dopracować. Dziękujemy także prof. Magdalenie Kindze Górskiej za wsparcie nas erudycją historyka sztuki i propozycję ilustracji na okładkę. Mamy nadzieję, że piękna i mądra proza Jeana Fabre’a przyniesie polskim czytelnikom wiele lekturowej satysfakcji z podążania śladem Profesora wśród wspaniałych powieści z czasów, kiedy Europa mówiła po francusku.